

МУНИЦИПАЛДЫГ БЮДЖЕТТЕН ХАНДЫРЫЛГАЛЫГ НИИТИ
ӨӨРЕДИЛГЕНИН АЛБАН ЧЕРИ
«ӨВҮР КОЖУУННУН ШАРЫЙ-ООЛ ВЛАДИМИР ЧАКТАР-ООЛОВИЧ АТТЫГ
ЧАА-СУУР МУНИЦИПАЛДЫГ НИИТИ БИЛИГ ОРТУМАК ШКОЛАЗЫ»

«ЧӨПШЭЭРЭЭН»

Өвүр кожууннун Шарый-оол В.Ч аттыг
Чаа-Суур муниципалдыг ниити билиг
ортумак школазының» директорнун
өөредилге талазы-биле оралакчызы

Донгак /Донгак Ч.Д./
Протокол № 1; 30.08.2023 ч.

«БАДЫЛААН»

«Өвүр кожууннун Шарый-оол В.Ч. аттыг
Чаа-Суур муниципалдыг ниити билиг
ортумак школазының»
директорунун дужаалы-биле бадылаан

Комбуй-оол А.В. /Комбуй-оол А.В./
Дужаал № 168; 31.08.2023 ч.

2023-2024 өөредилге чылында
10-гу класстың «Тыва чогаал» эртемнге
кол ниити өөредилгенин
ажылчын программазы

Тургузукчузу: Санаа Светлана
Алдын-ооловна
1-ги категориянын тыва дыл
болгаш чогаал башкызы

Чаа-Суур-2023

Тайылбыр бижик

Муниципалдыг бюджеттен хандырылгалыг ниити өөредилгениң албан чери «Өвүр кожууннуң Шарый-оол Владимир Чактар-оолович аттыг Чаа-Суур муниципалдыг ниити билиг ортумак школазының» 10-гу клазының тыва чогаал эртеминиң 2023-2024 өөредилге чылында ажылчын программазын дараазында нормативтиг эрге-хоойлу саавырыларынга даянып кылган:

Федералдыг:

- Федералдыг Хоойлу № 273, 29.12.2013 ч. «Россия Федерациязының Өөредилге Хоойлузунун дугайында»;
- Федералдыг Күрүнениң Өөредилге Стандарттары. Россия Федерациязының 17.12.2010 чылда № 1897 дугаар дужаалы (кол ниити өөредилгениң ФКӨС);
- Кол ниити өөредилгениң Федералдыг Күрүнениң Өөредилге Стандарттары (Россия Федерациязының Өөредилге яамызының №286 дугаар 31.05.2021 чылда үнген дужаалы (Кол ниити өөредилгениң ФКӨС дугайында);

Регионалдыг:

- Тыва Республиканың Хоойлузу, 2014 чылдың июнь 21-де № 2556 УХ-І «Тыва Республиканың Өөредилгези»;
- Тыва Республиканың Өөредилге яамызының 2022 чылдың март 4-те № 169-д дугаар дужаалы «Тыва Республиканың өөредилгезинге ФКӨС чаа хевирин киирериниң дугайында»;
- Тыва Республиканың Өөредилге яамызының 2022 чылдың август 31-де № 8396 дугаар дужаалы «2023-2024 чылда Тыва Республиканың өөредилге албан черлеринге чижек календарьлыг графикти киирериниң дугайында».
- К.Б.Доржу, Ч.А.Сарыгларның тургусканы 5-11 класстарга «Тыва дыл болгаш харылзаалыг чугаа сайзырадылгазы» деп Национал школа хөгжүдөр институттун үндүргени чижек программаны удуртулга кылган.

Школа талазындан:

- Муниципалдыг бюджеттен хандырылгалыг ниити өөредилге албан чери «Өвүр кожууннуң Шарый-оол В.Ч. аттыг Чаа-Суур муниципалдыг ниити билиг ортумак школазының» Уставы;
- Муниципалдыг бюджеттен хандырылгалыг ниити өөредилге чери «Өвүр кожууннуң Шарый-оол В.Ч. аттыг Чаа-Суур муниципалдыг ниити билиг ортумак школазының» 2022 чылдың август 31-де дужаалы-биле 2023-2024 өөредилге чылында Өөредилге планы;
- 2023-2024 өөредилге чылында 2023 чылдың август 31-де № 168 дугаарлыг дужаал-биле «2023-2024 өөредилге чылында Муниципалдыг бюджеттен хандырылгалыг ниити өөредилге албан чери «Өвүр кожууннуң Шарый-оол В.Ч. аттыг Чаа-Суур муниципалдыг ниити билиг ортумак школазының» календарь-өөредилге графигин тургузарының дугайында»;
- Өөредилгени кол өөредилге программаларының кол ниити база ортумак ниити өөредилге программаларын 2010 чылдың декабрь 17-де № 1897 дугаар Федералдыг Күрүнениң Өөредилге Стандарттарынга даянып чорудар.

Чамзырын Е.Т. , Күжүгет М.А, Ооржак Л.Х. Ниити өөредилге черлериниң 5-11 класстарынга тыва аас чогаалы болгаш литератураның чижек программасынга даянган. НШХИ, Кызыл. 2018ч.

Авторлары: Е.Т.Чамзырын, А.Х.Херел. Тыва чогаал ному, 10 класс. Кызыл - 2022 ч.

Тыва чогаалды өөредиринге тайылбыр бижик.

Тыва аас чогаалы, чечен чогаал чоннун чогаадыкчы салым-чаяаныннын боттут костуушкуннери болур. Аас чогаалы тыва чоннун ада-огбелеринин чус-чус чылдарда чогаадып, болбаазырадып келген состун уран чуулу болур. Оон эстетиктиг чанчылдарынга даянгаш, делегейнин улустарынын (эн ылангыя орус, моол) литератураларынын улегер-майыын эдерип, тыва чечен чогаал 20 чус чылдын чээрбиги чылдарындан бээр боттанып келген. Амгы уеде тыва аас чогаалы болгаш литература Тыва Республиканын чонунун культуразынын эн улуг доктаамал эстетиктиг чанчылдарлыг уран чуулу болу берген. Ол ам чонну чаагай чанчылдарга, кижизидеринин, огбелернин алдарлыг тоогузун оорениринин, келир уеге бузуреп болурунун идегелин быжыглаар чепсээ апарган. Ынчангаш тыва чогаалды ооредиринин программазы ундезин (базовая) деннелге Тыва Республиканын Ооредилге яамызынын **«5-11 класстарга Программалар. Тыва дыл. Харылзаалыг чугаасайзырадылгасы. Тыва аас чогаалы болгаш литература»** деп номунга ундезилеп делгеренгей (развёрнутая) тургустунган.

Тыва чогаалды ооредиринин сорулгалары, кылыр ажылдары.

Аас чогаалы болгаш литература кижилернин меделерин сайзырадырынга, сагыш-сеткилин байыдарынга, аажы-чанын хевирлээринге, чоннун чаагай чанчылдарын эдереринге аажок улуг салдарны чедирип турар, ынчангаш оларны уран чуулдун оске-даа хевирлери-биле холбаштырып ооретпишаан, дараазында *сорулгаларны салган*:

-Тыва улустун шаандагы болгаш амгы амыдыралы-биле, хосталга, аас-кежик дээш чоннун демисежип чораанын оореникчилерге таныштырар, тоогучу ёзу-биле угаап ооредир.

-Россиянын хой националдыг улустарынын акы-дунма харылзааларын, кожа-хелбээ чурттар, депшилгелиг чоннары-биле харылзааларын коргускен чогаалдар-биле чалыыларнын интернационалчы, патриотчу кижизидилгезин быжыктырар.

-Улустун аас чогаалынын, литературанын курлавырларын аныяк салгалды чаагай идеалдарга, улусчу моральга, ужур-чурумга, торээн чуртунга, чонунга, тоогузунге чоргааралды, бойдуска, кижиге, дириг амытаннарга гуманисти хамаарылгалыг болурунга кижизидеринге ажыглаар.

-Тыва литература амыдыралга тура-соруктуг, омак-сергек, бурунгаар чуткулдуг, хей-аъттыг, куш-ажылга болгаш эстетикага кижизидип, ону алдаржыдып остуреринге чепсек болур.

-Улустун аас чогаалынын, литературанын теоретиктиг билиглерин быжыг шингээттиргеш, оларны амыдыралга ажыглап билиринге ооредир.

-Чогаалдарнын идеялиг утказын, уран-чеченин меделеридип, уран номчулгага быжыг хандыкшылдыг болурунга ооредир.

-Уе-уеде тыва литературанын шиитпирлеп турганы хой айтырыгларын тыва чогаал эртемнин башкылаашкынынга чаа чогаадыкчы, тывынгыр, ханы билии, хей-аът киирикчи эрудициязы, бодунун улегерлиг чоруу-биле оореникчилернин дилеп тывар, сонуургалдыг ажылдаарын чедип алып.

5-11 класстарга тыва чогаал эртемнин утказы болгаш тургузуу

Тыва литературанын чогаалдарын ооредирин дараазында чуулдерни барымдаалап шилээн:

-чогаалдарнын бедик идейлии, уран-чечени, амыдыралчызы, ооредиглиг, кижизидикчи ужур-дузазы;

-тема аайы-биле хой талалы, тоогулуг болуушкуннарнын, амгы уенин амыдыралынын чуулдеринин, болуушкуннарынын таарымчалыы;

-жанрларнын, стильдернин хой янзылыы;

-оореникчилернин хар-назынынга чогаалдарнын таарымчалыы.

5-8 класстарнын программазын идея-темалыг принципти барымдаалап тургускан: Бойдус, шаандагы амыдырал, революция, патриотизм ...темаларын болуктээн. Улустун аас чогаалынын кол жанрларын чоорту нарыыдадып хувааган, чогаал теориязынын эге, бодуун билиглерин ооредири программада кордунген.

5 класска ооренир чогаалдарнын болуктери:

-улустун аас чогаалы (тоолдар, улегер домактар, тывызыктар), улустун аас чогаалынга чоок чогаалдар (авторлуг тоолдар, баснялар);

-бичии уругларнын омур-хевирлерин коргускен чогаалдар;

-тыва улустун патриотчу сеткилин коргускен чогаалдар;

-акы-дунма улустарнын чечен чогаалдары;

8 класс-шилчилгелиг байдалда болганда тыва чогаалчыларнын элээн хой чогаалдары, оларнын тоогузу-биле холбаштырып тус-тузунда таныжар

9-11 класстарга тыва литературанын тоогузун, авторларнын чогаадыкчы ажылын, чогаалдын тоогузун, хогжулдезин холбаштырып тускай ооренир кылдыр кордунген.

9 класска тыва литературанын 1930-ги чылдардан амгы уе - чадага чедир эрткен оруктары-биле тодаргай таныжар. Программа литература тоогузун уе-уенин кол сураглыг чогаалдары-биле аралаштырып ооренирин негеп турар

10 класска авторлар дугайында билиглерни, оларнын допчу-намдарларын болгаш сурагжаан чогаалдарын дамчыштыр алып

11 класска тыва чогаалчыларнын ийиги болгаш ушку салгалдары-биле таныжылга уламчылаар.

9-11 класстарга чогаал сайгарылгалары-биле холбаштыр литература-теориялыг билиглер нарыыдаар

Программада кирген чогаалдар 3 болукке хувааттынган:

1. Албан номчааш, башкынын дузазы-биле сайгарып ооренир чогаалдар;

2. Немелде номчулгага хереглээр чогаалдар;

3. Класстан дашкаар номчуур, оореникчилернин эстетиктиг билиглерин байыдар чогаалдар. Оларны оореникчилер эки тура-биле шилип номчуур. КДН-га чугле программада кирген данзыдан ангыда, оореникчилернин хар-назынынга, ниити деннелинге тааржыр тыва болгаш Россиянын, делегей, акы-дунма хой националдыг литератураларынын тыва дылче очулдуртунган чаа номнарны башкы оореникчилерге ургулчу сумелээр.

5-11 класстарга тыва чогаал эртемин ооредиринин кол угланышкыны, негелделери.

Аас чогаалы болгаш литература кижилернин меделерин сайзырадырынга, сагыш-сеткилин байыдарынга, аажы -чанын хевирлээринге, чоннун чаагай чанчылдарын эдереринге аажок улуг салдарны чедирип турар, ынчангаш оларны уран чуулдун оске-даа хевирлери-биле холбаштырып ооретпишаан, дараазында угланышкынныг негелделерни салган салган:

-аас чогаалы болгаш литература тыва школаларда уран чуулдун оске-даа хевирлери-биле холбаштырып ыяап ооренир, башкылаар эртем;

-тыва улустун аас чогаалы болгаш литература Топ Азиянын болгаш оске-даа девискээрде чоннарнын литературалары-биле тудуш хогжуп, улусчу эстетиктиг принциптерге, реализмге ундезилеттингенин, уе-уеде тыва литературанын хой айтырыгларын, темаларын чогаалчы бурузу бодунун оскелерден ылгавырлыг уран-чечен аргалары-биле коргузуп турарын оореникчилерге билиндирер;

- тыва улустун аас чогаалы болгаш литературанын тоогузу нарын, оон оруунга шаптараазыннар частырыглар турган дээрзин чогаалчы бурузун ооредип тургаш оюп эртпези чугула;

-тыва чогаалдардан ангыда, Россиянын болгаш делегей литературазынын тыва дылче очулдуртунган чогаалдарын база оореникчилернин хар-назынынга, ниити деннелинге тааржыр чаа унгулээн чогаалдарны башкы сумелеп, кады сайгарар.

-бистин чурттун улустарынын, классиктиг болгаш акы-дунма хой националдыг литератураларнын байлак чуулдерин шингээттирип, литературлуг, интернационалчы, шыдамык, кээргээчел, дыннангыр, хундулээчел кижилер кылдыр озеринге идигни бээр.

5-11 класстарга тыва чогаал эртемнн оорениринн методтары, технологиялары.

Чечен чогаалды школага башкылаарынын 4 кол методтары бар, ынчангаш оларны ажыглаарын сумелен турар.

Чогаадыкчы хамаарылгалыг номчулганын методу оореникчи бурузунун чечен состу чугаалап, дыннап, ажыглап билип чоруурун, оларнын сеткил-сагыжын доюлдуруп, литературлуг маадырларнын улгери ёзугаар ажыл-херектерге хандыкшылын куштелдирер, чогаалга салым-чаяанныг оореникчилерни чедип алыр. Сос бурузунге, фраза, домак бурузунге номчукчунун кичээнгейин негээр, бодалдарын ханыладыр, доюлдуруп нарын ажыл: башкынын аянныг номчулгазы, оореникчилернин аянныг номчулгазы, тайылбырлыг номчулга, чогаал дугайында беседа, боданып харыы тывар айтырыглар салыры, бижип харыылаар онаалгалар бээри.

Бо методту ажыглап турар ойде оореникчилернин кылыр ажылдары: чечен чогаалды класска, бажынга номчуур, аянныг номчулга, идепкейлиг, кичээнгейлиг дыннаар, чогаалдын кезектеринин планын тургузар, созуглелдин утказын эдерти чугаалаар, созуглелди ажыглап сценарий тургузар, ооредилге ноунда чуруктарны кичээнгейлиг коор, чогаалга хамаарыштыр чуруктар чуруур, чогаал дугайында бодалдарын аас болгаш бижимел-биле илередир.

Дилеп тыварынын методунда - оореникчилернин ажыл-чорудулгазынын хевирлери ковудеп, нарыдап эгелээри, башкынын салган айтырыгларынга, онаалагларынга оореникчилер харыы тып ооренир. **Принциви**-бодунун тыпкан билии утгундурбас. Чечен чогаалды сайгарарынын аргаларын шингээттирери, состун уран чуулунун хоойлуларын билип алыры, чогаалды шугуумчулелдиг унелээринге ооредири.

Дилеп тыварынын методунда оореникчилернин кылыр ажылдары: башкынын салган айтырыгларынга, онаалгаларынга хамаарышкан цитаталарны шинчилел ажылындарындан болгаш чечен чогаадан тып чыыр, чогаалды сайгара арак эдерти чугаалаар, цитаталарын ажыглаар, бир чогаалды оске чогаал-биле деннеп тургаш теория болгаш оске эртемне-биле холбаштырып сайгаргаш, туннелин бижип илередир, чогаадыг бижиир, каталог ажыглаар, конспект кылыр, цитаталарны тып,ушта бижиир, бижимел ажылдарга оларны ажыглаарынга чанчыктырар, улус мурнунга илеткелин кылып, камгалап чугааланырынга ооредир.

Шинчилел методу-ооренген чогаалда кордунмээн айтырыгларны сайгарар, оореникчилернин бот-тускайлан чоруун илередир, шинчилекчи салым-чаяанын сайзырадыр база бир уре-туннелдиг чепсек.Шинчилел методунун туннели-илеткел, реферат, эртем ажылы, словарь, аудио, медиа, видео материалдар бооп болур.

Шинчилел методун ажыглап тургаш башкы оореникчилерге харыы негээр айтырыглар салыр, семинарлар темалары, илеткел бижиир, дыннадыг, презентация кылыр, номчаан

болгаш сайгарган узундузунге чурук чуруур, программада кирбээн чогаалдар-биле деннелгелиг сайгарылгалар кылыр онаалгаларны бээр.

Дыннадыг методу - чечен чогаал ооредиринин, оореникчилер кижизидеринин эн-не делгеренгей ажыглаттынып турар чепсек. Номнарда, сеткуулдерде, ооредилге номнарында, шугумчулелдиг материалдарда чогаал дугайында билиглерни бээр метод. Оореникчилер бедик шынарлыг, бугу талазы-биле бодап тургускан барымдааларга, эртемге, теорияга даянган харыыларны бээр уjurлуг. Бир чогаалды оске домей чогаал-биле деннеп сайгарарын, дыннадырын негээр. Оореникчилерни, дыннап, туннеп, бодап, шингээдип ап чанчыгарынга кижизидер.

Дыннадыг методунга ажыглаар аргалар: чогаалчынын допчу-намдары болгаш оон чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынын, чогаалга хамаарышкан ундезинниг, критиктиг статьялар дугайында башкынын янзы-буру хевирлерлиг дыннадыглары (лекция, презентация, аудио, медиа, видео, коргузуг материалдары), кыдыраашка конспект кылыры, самбырага планнар тургузары, техниктиг херекселдерни (компьютер, экран, проектор, магнитофон. Интернет-ресурс) дээш о.о

Дыннадыг методун ажыглап тура башкы онаалгаларны амгы уенин амыдыралынга, ооредилге негелделеринге дуушкен бот тывынгыр чорукка ооредир онаалгаларны берзе чогумчалыг, ооредилге номундаайтырыглар ёзугаар онаалга бээр, чаа материалды медеpелдиг шингээдип алырын негээр, коргузуг материалдарынын янзы-буру хевирлерин кылырын, чогаалды катап-катап номчуурун сумелээр.

Дыннадыг методунга оореникчилернин кылыр ажылдары янзы-буру: конспект планы тургузар, ону бижииринге чанчыктырар, айтырыгларга аас болгаш бижимел-биле харыылаар, илеткел, шинчилел ажылы кылыр, башкынын чугаазын идепкейлиг, киржилгелиг дыннаар.

Амгы уеде ооредилге херээнин чаа уе-чадазында «Чаа школа» деп программа школага башкылаашкынны бедик деннелге кодурерин шынгыы негеп келгенде, чечен чогаал башкылаашкынынын методтарынын амыдыралчы ужур-дузазын улам улгаттырар. Башкы бурузу чогаадыкчы ёзу-биле класстарга чогуур уезинде билдилиг ажыглаары, бодунун дуржулгазынга даянгаш, методтарны улам байыдары негеттинип турар.

Календарь-тематиктиг план

№	Кичээлдин темазы	шагы	хуусаазы	
			планда	Херек кырында
1	Кириилде кичээл. Литература – амыдырылдың көрүнчүү.	1		
2	Тыва чечен чогаалдың үндозилекчилери. Салчак Калбакхөрекович Тока – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы	1		
3	Салчак Тока «Араттың сөзү» Романдан эгелер.	2		
	Степан Агбанович Сарыг-оол – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы.	1		
	С.Сарыг-оол «Өскүстүн чалбары»; «Өскүстүн чалбары»	1		
	С.Сарыг-оол «Ынакшыл»; «Чараш карак»	1		
	С.Сарыг-оол «Аңгыр-оолдун тоожузу»	3		
	Чогаадыг: «Аңгыр-оолдун тоожузу» - ёзулуг «тыва чоннун амыдыралының энциклопедиязы»	1		
	С.Сарыг-оол «Алдын-кыс»	2		
	Чечен чогаалдың кол-кол методтары.	1		
	Сергей Бакизович Пюрбю – чогаадыкчы ажил-ижи.	1		
	С.Пюрбю «Чаңгыс сөс дээш»; «Күскү сесерликке»	1		
	С.Пюрбю «Алды айның дүнезинде»; «Чуртталганың аялгазы»	1		
	С.Пюрбю «Үем болгаш үе-чергем дугайында»	2		
	Олег Карламович Саган-оол – чогаадыкчы намдары.	1		
	О.Саган-оол «Дөспестер»	3		
	О.Саган-оолдун «Дөспестер» деп романынга түңнел семинар кичээл.	1		
	Иргит Үжүнеевич Бадра – чогаадыкчы ажил-ижи.	1		
	Иргит Бадра «Арзылаң Күдерек»	2		
	Иргит Бадра «Арзылаң Күдерек» деп романга түңнел кичээл.	1		
	Хыналда ажил.	1		
	Салчак Өдеевич Тамба – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы.	1		
	С.Тамбаның шүлүктери. «Мээң байым»; «Амыдырал хеми»; «Аалдап четсе»; «Капитан Гастеллога»	1		
	С.Тамба «Амыргалаар»	1		
	Чогаадыкчы ажил «Амыргалаар» деп чогаалда черлер аттарының тывылганы»	1		
	Константин Чанзанович Тоюң – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы.	1		
	К.Тоюң «Көгерим»; «Ыраажы кыс»	1		
	ОРУС ЛИТЕРАТУРА АРЫННАРЫ А.С.Пушкин «Тураскаал»; «Хоругдаттырган кижии»; «Сибирьже»	1		
	Михаил Юрьевич Лермонтов «Салгын хемези»; «Булуттар»	1		

	М.Ю.Лермонтов «Төрээн чурт»	1		
	ТЫВА ЧОГААЛЧЫЛАРНЫН ИЙИГИ САЛГАЛЫ			
	С.С.Сүрүң-оол – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы.	1		
	С.Сүрүң-оол «Көк-көк даглар»	1		
	С.Сүрүң-оол «Көк-көк даглар»	1		
	С.С.Сүрүң-оол «Ногаан ортулук»	1		
	Чогаадыг «Бойдус биле кижиниң хини тудуш»	1		
	Монгуш Борахович Кенин-Лопсан – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы.	1		
	М.Б.Кенин-Лопсан «Сонеттер»	1		
	М.Б.Кенин-Лопсан «Чүгүрүк Сарала»	3		
	Чогаады: «Меңээ таарышкан маадыр»	1		
	Роман дугайында билиг.	1		
	М.Кенин-Лопсан «Буян-Бадырғы»	2		
	Ю.Ш.Кюнзегеш – члгаадыкчы ажил-чорудулгазы.	1		
	Ю.Кюнзегеш «Саргатчай»	1		
	Ю.Кюнзегеш «Арат оглу ужуп үнген»; «Шүлүктөрнүн дөзези»	1		
	Ю.Кюнзегеш «Тожу кижі хоорайда»	1		
	Ю.Кюнзегеш «Шүлүкчүнүн орнукшулу ыржым, ширин»	1		
	Тыва литературада чечен чогааал критиказы.	1		
	ДЕЛЕГЕЙ БОЛГАШ ОРУС ЛИТЕРАТУРА АРЫННАРЫ	2		
	Эрнест Хемингуэй «Ашак биле далай»			
	Тарас Григорьевич Шевченко «Дүъш»; «Чагыг»	1		
	Степан Петрович Щипачев «Улуг-Хем»; «Кызыл»	1		
	НАЦИОНАЛ ЛИТЕРАТУРА АРЫННАРЫ			
	Расул Гамзатов «Төрээн дыл»	1		
	Аржан Адаров – чогаадыкчы ажил-чорудулгазы. «Көшкүн чон»	1		
	Николай Егорович Бельчегешев (Койа Бельчек) «Ырлап чор мен»	1		
	Михаил Чебодаев «Крепин»	1		
	Литература – амыдыралдың көрүнчүү	1		
	Хыналда ажил. Түңнел кичээл.	1		